

LOGOTERAPIA VARHAISKASVATUKSESSA

Logoterapia on henkistä ja tarkoituskeskeistä psykologiaa ja filosofiaa. Sen on kehittänyt Viktor E. Frankl ja se luetaan yhdeksi kolmesta wieniläisestä psykoterapian koulukunnasta. Psykoterapian lisäksi sitä voidaan soveltaa kaikilla elämänalueilla kuten työelämässä, perhe-elämässä, kasvatuksessa ja opetuksessa sekä elämäntaidollisissa kysymyksissä.

Logoterapia tukee ihmisenä olemista ja siihen liittyvien ongelmien tarkoituskeskeistä ratkaisemista. Logoterapia voidaan ajatella kokoavaksi käsitteeksi, jonka toinen puoli on logoterapia ja toinen eksistenssianalyysi. Logoterapia on toimintamenetelmiä ja eksistenssianalyysi on sen perustana oleva teoriarakennelma. Sana logos on yhtä kuin tarkoitus, mieli, oppi, sana. Logoterapiassa on keskeistä ohjata ihminen löytämään elämälleen tarkoitus. Logoterapian motivaatioteorian ydin on se, että ihmisen keskeinen tarve on tahto tarkoitukseen. Tarkoituksen voi löytää suuntautumalla pois itsestä toisiin ihmisiin. Tarkoitus löytyy myös toteuttamalla arvoja, jotka Frankl jakaa luoviin arvoihin, elämysarvoihin ja asennearvoihin. Ihminen on fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja henkinen kokonaisuus. Keskeistä logoterapiassa ovat ihmiskäsitys ja arvot sekä ihmisen vapaus ja vastuu. Ihmiskäsitykseen kuuluvat kysymykset ihmisen olemuksesta, arvosta, päämäärästä ja merkityksestä.

Stakesin julkaiseman Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2004) (Vasu) mukaan ”varhaiskasvatus on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Lähtökohtana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukseen ja laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien tuntemiseen perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta.” Vasussa korostetaan vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteää yhteistyötä, kasvatuskumppanuutta. Varhaiskasvatuksen toimintaa suuntaavat yksittäisten kasvatus- ja sisältötavoitteiden yläpuolelle sijoittuvat kasvatuspäämäärät. Kasvattajien tehtävänä on huolehtia, että henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden asteittainen lisääminen viitoittavat toimintaa tasapainoisesti ja riittävän syvällisesti. Ne ovat koko elämää koskevia ihmisenä kasvamisen kasvatuspäämääriä. Julkaisussa korostetaan, että kasvattajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Neuvotellessaan arvoista ja toimintatavoista kasvattajayhteisö rakentaa yhteistä toimintakulttuuria.

Logoterapia - voidaan puhua myös logofilosofiasta - tukee hyvin em. varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Olen käyttänyt tämän kirjoituksen pohjana Lauri Pykäläisen väitöskirjaa Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatusta Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa (2004). Olen koonnut siitä referaatinomaisesti logoterapiaan ja kasvatukseen liittyvää keskeistä tietoa. Kirjan mukaan kasvatusta on ihmiseksi kasvattamista, kasvamaan saattamista ja kasvun tukemista. Ihmiskäsitys antaa sille päämäärän ja perustan. Kasvattajan toiminta perustuu ennen kaikkea hänen ihmiskäsitykseensä. Vaikka kasvattaja ei tiedostaisikaan omaa ihmiskäsitystään, se kuitenkin vaikuttaa hänen toimintaansa.

Logoterapeuttisen ihmiskäsityksen mukaan ihminen on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen puolen lisäksi myös henkinen olento. Jokainen ihminen on aina ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Ihminen on tarkoitukseen suuntautunut ja hänellä on kyky suuntautua itsestä ulospäin. Ihminen pystyy tekemään valintoja ja syvimmiltään ihmisenä olemisen on vastuullisena olemista. On tärkeää rohkaista ja kasvattaa lasta tekemään itsenäisiä ja autenttisia päätöksiä. Omantunton ohjaa ihmistä ratkaisuihin. Franklin mukaan kasvatusta on ennen kaikkea omantunnon hiomista ja kasvatettavan oman vastuullisuuden ymmärtämisen saattamista. Omantunton on ihmisen se puoli, joka tuntee, onko jollakin tarkoitusta vai ei, onko jokin arvokasta vai ei. Siksi omantunnon kehittäminen on kasvatuksessa hyvin tärkeää. Omantunnon äänen terävöittämisessä uskonnollisten, eettisten ja elämäntarkoituksellisten kysymysten pohdinta ja käsittely ovat keskeisessä asemassa.

Tarkoituksen ja erityisesti elämän tarkoituksen löytäminen on logoterapian keskeinen ajatus. Tarkoitus koetaan täyttämällä elämän tehtäväluonne, suuntautumalla itsen ulkopuolelle ja toteuttamalla arvoja. Logoterapeuttisesti suuntautunut kasvatusta voi auttaa löytämään sekä hetken tarkoituksen että elämän tarkoituksen elämän eri vaiheissa.

Arvot ovat keskeinen osa elämää ja kasvatusta. Frankl jakaa arvot kolmeen ryhmään: luoviin arvoihin, elämänsarvoihin ja asennearvoihin. Ihminen toteuttaa luovia arvoja, kun hän tekee jotain. Kyse on silloin siitä, mitä ihminen antaa maailmalle. Elämänsarvoja ihminen toteuttaa esim. kokiessaan taide- tai luontoelämyksiä. Myös rakkauden kokeminen kuuluu elämänsarvoihin. Näissä arvoissa on kyse siitä, mitä ihminen saa maailmasta. Asennearvot liittyvät ihmisen suhtautumiseen kohtaloon, jota ei voi muuttaa. Kasvatuksessa on otettava huomioon se, että elämä ei kulje aina niin kuin ihminen toiveissaan ajattelee ja että elämään väistämättä kuuluu myös ikäviä ja kärsimystä aiheuttavia asioita. Logoterapian mukaan ihminen voi löytää elämän tarkoituksen arvoja toteuttamalla. Arvotajun käyttäminen ja kehittäminen ovat yksi tärkeimmistä kasvatuksessa huomioonotettavista asioista. Arvoihin suuntautuminen tulee aina muuttaa jokaisen lapsen kohdalla kulloinkin käsillä olevassa konkreettisessa tilanteessa tapahtuvaksi tarkoitukseen suuntautumiseksi. Silloin otetaan huomioon lapsi yksilönä, hänen persoonallisuutensa ja

korvaamattomuutensa, sekä tilanne, joka on aina ainutlaatuinen ja ainutkertainen.

Kasvatuksen yleisiin tavoitteisiin voidaan sisällyttää seuraavat täysivaltaisen ihmisen ominaisuudet: levollisuus, lujuus, elämään luottaminen, huumorintaju, turvallisuuden tunne, suuntautuminen itsen ulkopuolelle sekä uskonnollinen avoimuus (Böschmeyer).

Logoterapeuttisen kasvatuksen perustan muodostavat henkisyys, vastuullisuus, vapaus sekä intentionaalisuus eli suuntautuminen arvoihin. Logoterapia näkee vastuun tuntemisessa inhimillisen olemassaolon tarkoituksen ja todellisen sisällön. Logoterapian keskeinen tavoite on ihmisen kehittäminen ja kehittyminen täysivaltaiseksi persoonaksi. Yksi kasvatuksen perustehtävä on myös saada ihminen tunnustamaan ja kokemaan oma itsevastuullisuutensa sekä saada hänet kehittämään sitä. Minänä olemisen on Franklin mukaan tietoisena ja vastuullisena olemista. Lapsen henkisessä ja sosiaalisessa kehityksessä ”minä olen minä” –kokemus on ratkaiseva identiteetin ja persoonan kehittymisen kannalta. Jos lapsi ei ole pystynyt sisäistämään tätä kokemusta jo lapsena, se voi olla aikuisena paljon vaikeampaa. Kasvatuksen perusta on se, että kasvattajan ja kasvatettavan välillä on Minä-Sinä-suhde (Buber). Tärkeää on, kuinka kasvattaja kohtaa lapsen; onko lapsi hänelle aidosti Sinä vai jonkinlainen kohde. Todellinen vuorovaikutus alkaa vain luottamuksellisessa toisen kohtaamisessa. Myös kasvatuskumppanuudessa rehellinen kohtaaminen on edellytys lapsen parhaaksi tehtävälle yhteistyölle. Kasvattajan ihmiskäsitys näkyy myös siinä, kuinka hän suhtautuu eritavalla ajatteleviin vanhempiin; kunnioittaako hän näitä omina yksilöinä, kohtaako rehellisesti, puhuuko heistä kunnioittavasti, arvostaako heitä vanhempina ja lasten lähimpinä ihmisinä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sanotaan mm. seuraavaa: ”Kun kasvattajat toimivat ja keskustelevat yhdessä lasten kanssa sekä havainnoivat lasten toimintaa, heille avautuu kanava lasten ajatteluun ja maailmaan.” Böschmeyerin mukaan kasvattajalle asioiden ihmettely, katseleminen ja kuulostelu ovat tärkeitä. Hän korostaa myös lempeän ja suoran sanomisen tärkeyttä. Hänelle kohtaaminen eli kuuleminen, näkeminen ja sanominen ovat yksi elämän tärkeimmistä tapahtumista.

Vaikuttava tekijä kasvattajan toiminnassa on ensisijaisesti esikuvana olemisen eli tapa olla, ei niinkään se, mitä hän tekee. Kasvattajan tulee toteuttaa arvoja omassa elämässään. Kasvattajan itsekasvatuksella on tärkeä merkitys, sillä lasta ei voi kasvattaa pitemmälle, kuin mihin kasvattaja itse on päässyt (Schleiffer). Jos suhtaudumme ihmisiin sellaisina kuin he ovat, teemme heistä huonompia. Jos kohtelemme heitä niin kuin he olisivat sitä, mitä heidän pitäisi olla, saatamme heitä niin pitkälle kuin heitä yleensä voidaan saattaa. (Frankl)

Kasvatuksessa on korostettava itsen transsendenssin tärkeyttä ja käyttöä. Itsen transsendenssi tarkoittaa sitä, että ihminen kääntää katseensa pois itsestään ja suuntautuu johonkin tai johonkukaan toiseen, itsen ulkopuoliseen. Itsen

transsendenssin ja itsestä etäänntymisen avulla lapsi oppii ottamaan huomioon itsensä lisäksi myös muut. Tässä korostuu jälleen kasvattajan oma esimerkki. Huumorin käyttö on hyvä itsestä etäänntymisen keino.

Pykäläinen pohtii kasvattajan hiljaisen tiedon (tacit-tieto) merkitystä kasvatustilanteissa. Hiljaiseen tietoon kuuluvat esimerkiksi intuitiiviset näkemykset, vaistonvaraiset toiminnot, yksilölliset käsitykset sekä suurin osa ajattelua. Hiljainen tieto on aina sidottu yhteyteen, jossa se on syntynyt ja jossa sitä käytetään. Jokaisella kasvattajalla on tällaista hiljaista tietoa, jota ”maalaisjärki” osaltaan on. Sitä tulisi arvostaa ja käyttää enemmän.

Frankl on sanonut, että lasten ja nuorten parissa tehtävän logoterapeuttisen työskentelyn tärkein painopistealue on häiriö- ja turhautumistilanteiden ehkäisy. Hänen mukaansa ennen kaikkea ehkäisevällä pedagogisella alueella on olemassa laajat logoterapian käyttömahdollisuudet. Keskeistä häiriöiden ja konfliktien estämisessä on ihmisten sisäisten mahdollisuuksien vapauttaminen. Tällöin on kyse kasvatuksesta. Päivähoidolla on hyvät mahdollisuudet olla tällainen alue, missä em. ehkäisevää työtä voidaan tehdä. Vasun mukaan ”lapsen tuen tarvetta arvioitaessa on olennaista tunnistaa ja määritellä lapsen yksilölliset toimintamahdollisuudet eri ympäristöissä ja erilaisissa kasvatuksellisissa tilanteissa sekä niihin liittyvät tuen ja ohjauksen tarpeet. Tärkeää on myös luoda tuen suunnittelun pohjaksi kokonaiskuvaa lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja häntä kiinnostavista ja innostavista asioista.”

Niin varhaiskasvatus kuin pedagogisen vastuunkantajien koulutus on Suomessa korkeatasoista. Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ohjaa hyvin päivähoitotyötä. Varhaiskasvatuksessa on jo nyt paljon logoterapeuttisia aineksia. Esimerkiksi Vastuun portaisissa ja Muksuopissa kasvatetaan lasta vastuullisuuteen. Varhaiskasvattajat luottavat lapsessa olevaan hyvään ja pyrkivät tukemaan lapsen vahvuuksia. Päivähoidon henkilöstö on ammattitaitoista ja motivoitunutta tekemään parhaansa lapsen hyväksi. Logoterapia haastaa jokaista kasvattajaa tiedostamaan oman kasvattajuutensa sekä oman ihmiskäsityksensä ja omat arvonsa.

Turussa toimivissa Sateenkaarikoto ry:n ylläpitämissä päiväkodeissa toiminnan pohjana on logoterapeuttinen lähestymistapa kasvatukseen. Siellä koko henkilökunta on kurssitettu logoterapian perusteisiin. Logoterapian pohjalta toimiva kasvatus antaa paljon niin kasvatettavalle kuin kasvattajalle. Sen ajatuksia on mahdollista toteuttaa kaikessa päivähoitossa. Logoterapian opithan eivät ole mitään uusia ajatuksia, vaan ne perustuvat kaikki vanhaan maailmassa olleeseen viisauteen.

Logoterapian peruskysymyksen mukaan ihmisen ei tule kysyä, mitä maailma minulle antaa vaan mitä minä voin antaa maailmalle. Elämä kysyy, ihminen vastaa. Kuinka minä kasvattajana vastaan, kun elämä lasten kanssa asettaa jatkuvasti uusia haasteita?

Jos en minä, niin kuka sitten? Ja jos en nyt heti, niin milloin sitten? Mutta jos vain

itseäni varten, niin mikä minä olen? (Hillel). Kuinka kasvattajana vastaan näihin kysymyksiin?

Lähteet:

Pykäläinen, Lauri 2004. Ihmiskäsitys, arvot ja kasvatus Franklin ja Böschemeyerin logoterapioissa. Oulun yliopistopaino.

Stakes. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2004.

Kirjoittaja Ulla Lavaste on lastentarhanopettaja ja logoterapeutti LTI. Hänellä on myös työnohjaajan koulutus.